

Διδαγμένο κείμενο

Αριστοτέλους Ἠθικά Νικομάχεια Β 6, 12-16

Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἡ ἔλλειψις, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὕσα τοῦ μέσου.

Ἐτι τὸ μὲν ἀμαρτάνειν πολλαχῶς ἔστιν (τὸ γὰρ κακὸν τοῦ ἀπείρου, ὥς οἱ Πυθαγόρειοι εἵκαζον, τὸ δ' ἀγαθὸν τοῦ πεπερασμένου), τὸ δὲ κατορθοῦν μοναχῶς (διὸ καὶ τὸ μὲν ῥάδιον τὸ δὲ χαλεπὸν, ῥάδιον μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ, χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν)· καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δ' ἀρετῆς ἡ μεσότης·

ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἔν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὗρίσκειν καὶ αἰρεῖσθαι.

A1. Από το κείμενο που σας δίνεται να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «Ἡ δ' ἀρετὴ ... παντοδαπῶς δὲ κακοί.»

Μονάδες 10

B1. Να εξηγήσετε πώς ο Αριστοτέλης αξιοποιώντας την ἀποψη των Πυθαγορείων και τον ἀγνωστος προέλευσης στίχο, που βρίσκονται στο κείμενο που σας δίνεται, καταλήγει στο συμπέρασμα «καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δ' ἀρετῆς ἡ μεσότης».

Μονάδες 15

B2. Να προσδιορίσετε και να σχολιάσετε νοηματικά τα χαρακτηριστικά της αρετής, όπως προκύπτουν από το απόσπασμα του κειμένου «Ἔστιν ἄρα ... ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν».

Μονάδες 15

B3. Ποιες απόψεις εξέφρασε ο Αριστοτέλης για την πόλη της Αθήνας και τους Αθηναίους, σύμφωνα με την παράδοση, λίγο πριν εγκαταλείψει την Αθήνα;

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο κείμενο που σας δίνεται μία ομόρριζη λέξη για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: **σχέση, ανόρθωση, καθαίρεση, απάθεια, υπόλοιπο, διαβλητός, εικαστικός, ουσία, πρακτική, ραστώνη.**

Μονάδες 10

Αδίδακτο κείμενο

Ξενοφώντας Απομνημονεύματα Βιβλίο Δ, κεφ. VIII, § 8-9

Εἰ δὲ βιώσομαι πλείω χρόνον, ἴσως ἀναγκαῖον ἔσται τὰ τοῦ γήρως ἐπιτελεῖσθαι καὶ ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν ἥττον καὶ διανοεῖσθαι χειρόν καὶ δυσμαθέστερον ἀποβαίνειν καὶ ἐπιλησμονέστερον, καὶ ὧν πρότερον βελτίων ἦν, τούτων χείρω γίγνεσθαι· ἀλλὰ μὴν ταῦτά γε μὴ αἰσθανομένῳ μὲν ἀβίωτος ἂν εἴη ὁ βίος, αἰσθανόμενον δὲ πῶς οὐκ ἀνάγκη χειρόν τε καὶ ἀηδέστερον ζῆν; Ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἀδίκως ἀποθανοῦμαι, τοῖς μὲν ἀδίκως ἐμὲ ἀποκτείνασιν αἰσχροὺς ἂν εἴη τοῦτο· εἰ γὰρ τὸ ἀδικεῖν αἰσχρόν ἐστι, πῶς οὐκ αἰσχρόν καὶ τὸ ἀδίκως ὀτιοῦν ποιεῖν;

τὰ τοῦ γήρως ἐπιτελοῦμαι = υφίσταμαι τα βάρη του γήρατος

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του κειμένου.

Μονάδες 20

Γ2. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

- πλείω** : τη δοτική του πληθυντικού του
αρσενικού γένους στον θετικό βαθμό.
- γήρως** : τη δοτική του ενικού.
- δυσμαθέστερον** : την αιτιατική του ενικού του θηλυκού
γένους στον θετικό βαθμό.
- ταῦτα** : την αιτιατική του πληθυντικού στο
αρσενικό γένος.
- ἐμέ** : τη γενική πληθυντικού δευτέρου προσώπου.
- ὁρᾶν:** : το τρίτο ενικό πρόσωπο παρατατικού στην ίδια
φωνή.
- ἀποβαίνειν** : το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής
αορίστου δευτέρου στην ίδια φωνή.
- γίγνεσθαι** : το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο ευκτικής
αορίστου δευτέρου.
- αἰσθανόμενον** : το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής
παρακειμένου στην ίδια φωνή.
- ἄδικεῖν** : το απαρέμφατο αορίστου στην ίδια φωνή.

Μονάδες 10

Γ3α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω λέξεων:

ἐπιτελεῖσθαι, πρότερον, τούτων, ἀβίωτος, ἐμέ, ὅτιοῦν.

(Μονάδες 6)

Γ3β. «ἀλλὰ μὴν ταῦτά γε μὴ αἰσθανομένῳ μὲν ἀβίωτος ἂν εἶη ὁ βίος»: να αναγνωρίσετε τον λανθάνοντα υποθετικό λόγο και να τον αναλύσετε.

(Μονάδες 4)

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1 Η αρετή αναφέρεται στα «πάθη» και στις «πράξεις», στα οποία η υπερβολή αποτελεί λάθος και ψέγεται, το ίδιο και η έλλειψη ενώ το μέσον επαινείται και είναι το σωστό · φυσικά, και τα δύο αυτά πάνε μαζί με την αρετή. Ένα είδος μεσότητας λοιπόν είναι η αρετή, καθώς έχει για στόχο της το μέσον.

Επιπλέον, το λάθος γίνεται με πολλούς τρόπους (γιατί το κακό και το άπειρο πάνε μαζί, όπως δίδασκαν οι Πυθαγόρειοι, ενώ το καλό πάει μαζί με το πεπερασμένο), το σωστό όμως γίνεται με έναν μόνο τρόπο (γι αυτό και το πρώτο είναι εύκολο, ενώ το άλλο είναι δύσκολο· είναι εύκολο, πράγματι, να αποτύχεις στο στόχο σου και είναι δύσκολο να τον πετύχεις) · γι' αυτό το λόγο λοιπόν η υπερβολή και η έλλειψη είναι χαρακτηριστικά της κακίας και η μεσότητα της αρετής.

«Καλοί με ένα μόνο τρόπο, κακοί με πολλούς τρόπους».

B1 Ο Αριστοτέλης, με αναφορά στη διδασκαλία των Πυθαγορείων για τις αντίθετες δυνάμεις που κυβερνούν τον κόσμο («θεωρία των εναντίων»), παρουσιάζει την αντίθεση ανάμεσα στο λάθος («ἀμαρτάνειν») – σύστοιχο με την υπερβολή, την έλλειψη και την κακία- και το σωστό («κατορθοῦν») – σύστοιχο με τη μεσότητα και την αρετή. Αναλυτικότερα, το λάθος («κακόν» των Πυθαγορείων) γίνεται με πολλούς τρόπους («πλήθος» των Πυθαγορείων), είναι αδιαμόρφωτο («ἄπειρον» των Πυθαγορείων), είναι εύκολο και συνδέεται με την αποτυχία. Αντίθετα, το ορθό («ἀγαθόν» των

Πυθαγορείων) γίνεται με έναν τρόπο («έν» των Πυθαγορείων) , έχει συγκεκριμένα πλαίσια («πέρας» των Πυθαγορείων) , είναι δύσκολο και συνδέεται με την επιτυχία. Έτσι μέσα από αντίθετες έννοιες καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η υπερβολή και η έλλειψη είναι γνωρίσματα της κακίας και η μεσότητα της αρετής.

Στη συνέχεια ο Αριστοτέλης για να ενισχύσει αυτή τη θέση επικαλείται και την ποίηση. Με τον στίχο «ἔσθλοὶ μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί», επιβεβαιώνει ότι ένα μόνο είναι το μέσον στο οποίο στοχεύει η αρετή και επομένως ένας είναι ο τρόπος («ἀπλῶς») με τον οποίο μπορούμε να είμαστε καλοί («ἔσθλοὶ») . Αντίθετα πολλοί είναι οι τρόποι («παντοδαπῶς») με τους οποίους μπορούμε να είμαστε «κακοί».

B2 Τα χαρακτηριστικά που συνιστούν την έννοια της αρετής αναφέρονται διαδοχικά στο απόσπασμα «ἔστιν ἄρα ...ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν»

Ο Αριστοτέλης ολοκληρώνοντας τον ορισμό της αρετής αναφέρεται αρχικά στο προσεχές γένος της που καθορίζεται από την έννοια «ἕξις» η οποία υποδηλώνει ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του ανθρώπου και ένα μόνιμο τρόπο συμπεριφοράς. Η έννοια «ἕξις» φανερώνει μια διαρκή κατάσταση σύμφωνα με την οποία το άτομο ενεργεί με έναν σταθερό τρόπο ο οποίος συνάδει με την έννοια της αρετής. Στη συνέχεια ο φιλόσοφος θέλοντας να αναδείξει την ειδοποιό διαφορά της αρετής προσθέτει ότι η αρετή ως ἕξις είναι προαιρετική δηλ. επιλέγεται ελεύθερα από τον άνθρωπο και καθορίζει την ηθική ποιότητα κάθε πράξης και ενέργειας. Πέραν της προαίρεσης ο Αριστοτέλης σε άλλο σημείο θεωρεί ότι για να χαρακτηριστεί μία πράξη ενάρετη είναι αναγκαίο επιπρόσθετα να υπάρχει συνείδηση (εἰδώς), η σιγουριά και η

σταθερότητα (βεβαίως και ἀμετακινήτως) για την υλοποίησή της.

Ακόμη εκτός από την προαίρεση αυτό που αναδεικνύει την ειδοποιό διαφορά της αρετής είναι και το στοιχείο της μεσότητας «πρός ἡμᾶς» δηλ σε σχέση με εμάς. Η υποκειμενική μεσότητα αποτελεί τον στόχο της αρετής, αλλά δεν ορίζεται αυθαίρετα από τον καθένα, αφού ο φιλόσοφος προσθέτει ένα βασικό αντικειμενικό κριτήριο που καθορίζει τη μεσότητα και αυτό είναι ο ορθός λόγος, η λογική του φρόνιμου ανθρώπου, του συνετού και του μυαλωμένου. Η αναφορά του Αριστοτέλη ότι η αρετή καθορίζεται βάση της ορθής κρίσης του συνετού ανθρώπου καταργεί κατά κάποιο τρόπο τον υποκειμενισμό που κυριαρχούσε μέχρι στιγμής στον ορισμό της ηθικής αρετής. Συνεπώς, λοιπόν, ο άνθρωπος είναι αυτός που μπορεί να διακρίνει το αγαθό και το συμφέρον και με τις πράξεις του αναδεικνύεται σε ηθική προσωπικότητα και λειτουργεί ως παράδειγμα και ως μέτρο σύγκρισης για όλους τους υπόλοιπους.

Καταλήγοντας, ο φιλόσοφος διαπιστώνει ότι η αρετή βρίσκεται ανάμεσα σε δύο κακίες αντίστοιχες προς την υπερβολή και την έλλειψη και αυτό που καθιστά τελικά την ουσία της είναι το γεγονός ότι η αρετή βρίσκει και επιλέγει πάντα το μέσον στα «πάθη» και τις «πράξεις».

B3 σχολ. βιβλίο, σελ 147-149 «Η παράδοση...του Σωκράτη»

B4 σχέση: ἕξις

ανόρθωση:κατορθοῦν

καθαίρεση: προαιρετική

απάθεια: τοῖς πάθεσιν

υπόλοιπο:ἐλλείπειν

διαβλητός: ὑπερβάλλειν

εικαστικός: εἰκαζόν

ουσία: οὐσα

πρακτική: ταῖς πράξεσι

ραστώνη: ῥάδιον

Γ1 Αν όμως θα ζήσω περισσότερο χρόνο, ίσως θα είναι αναγκαίο να υφίσταμαι τα βάρη του γήρατος και να βλέπω και να ακούω λιγότερο και να σκέφτομαι χειρότερα και να αποδεικνύομαι πιο αργός στη μάθηση και πιο αδύναμος στη μνήμη, και απ' όσα στο παρελθόν ήμουν καλύτερος, να γίνομαι (τώρα) χειρότερος συγκριτικά με αυτά· αλλά όμως αν τουλάχιστον δεν αντιλαμβάνομαι αυτά η ζωή μου θα ήταν ανυπόφορη αν όμως αντιλαμβάνομαι (αυτά) πώς δε θα είναι ανάγκη να ζω με τον χειρότερο και πιο δυσάρεστο τρόπο; Αλλά όμως αν βέβαια θα πεθάνω άδικα, γι αυτούς τυχόν που με σκοτώσουν με άδικο τρόπο (αυτό) θα ήταν επονείδιστο· διότι αν η αδικία είναι επονείδιστη, πώς δε θα είναι ντροπιαστικό και το να κάνει κάποιος οτιδήποτε με άδικο τρόπο;

Γ2 πολλοῖς

τῷ γήρα

τήν δυσμαθῇ

τούτους

ὑμῶν

έώρα

ἀπόβηθι

γενοίμεθα

ἥσθηνται

ἀδικῆσαι

Γ3α

**ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ 2010
ΑΡΧΑΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ Γ ΛΥΚΕΙΟΥ**

ἐπιτελεῖσθαι: υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση «ἀναγκαῖον ἔσται», τελικό απαρέμφατο
πρότερον: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου
τούτων: γενική συγκριτική από το «χείρω», β' όρος σύγκρισης
ἀβίωτος: κατηγορούμενο που αναφέρεται στο «ό βίος» από το συνδετικό ρήμα ἂν εἴη
ἐμέ: αντικείμενο στη μετοχή τοῖς μὲν ἀποκτείνασιν
ὅτιοῦν: σύστοιχο αντικείμενο στο τελικό απαρέμφατο «ποιεῖν».

Γ3β αἰσθανομένω: υποθετική μετοχή , υποκ. ἐμοί

Υποθ.: εἰ αἰσθανοίμην.....

Αποδ. : ἂν εἴη..

Υποθετικός λόγος που δηλώνει την Απλή σκέψη του λέγοντος.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΑΚΟΛΥΡΗ Κ. – ΣΙΤΑΡΑ Φ. – ΧΟΝΔΡΟΥ Α.